מנחות מב ע"ב

אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה הא תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה מייתינן דם חלזון וסמנין ורמינן להו ביורה [ומרתחינן ליה] ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא ושדינן ליה להוא ביעתא וקלינן ליה לאודרא שמע מינה תלת שמע מינה טעימה פסולה ושמע מינה דבעינן צביעה לשמה ושמע מינה טעימה פסלה היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה אמר רב אשי מה טעם קאמר מה טעם טעימה פסולה משום דבעינן צביעה לשמה כתנאי טעימה פסולה משום שנאמר (שמות כח, לא) כליל תכלת דברי ר' חנינא בן גמליאל רבי יוחנן בן דהבאי אומר אפילו מראה שני שבה כשר משום שנאמר (ויקרא יד, ד) ושני תולעת

רש"י על האתר ד"ה משום

משום שנאמר כליל תכלת - כל תכלת בעינן (כליל) שיהא כל עיקר מראה החלזון בצמר שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחילתה:

תוספות ד"ה משום

משום שנאמר כליל תכלת. פי' בקונטרס שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחילה ואפילו צמר והוא שקרוי מראה שני שבה משמע דאם צבע בה שני פעמים זה אחר זה פסול אפילו לשמו ולעיל משמע דלא פסלי' אלא טעימה משום דהויא שלא לשמה ומשמע דלא מייתי תנאי אלא מטעמה פסלה אבל לכ"ע הטעימה כדלעיל א"כ לא אתיא כחד תנא מילתא דהקונטרס לכך צ"ל דאפילו מאה פעמים לשמו משמע דכשר דהא כליל תכלת קרינן ביה אבל כשטעם הרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת ולכך קרוי מראה שני ואע"ג דהאי קרא בבגדי כהונה כתיב ילפינן תכלת מבגדי כהונה ופ' בא לו (יומא דף עב.) דריש ליה לדרשא אחרינא:

רמב"ם הלכות ציצית פ"ב הל' ב-ג

כֵּיצַד צוֹבְעִין תְּכֶלֶת שֶׁל צִיצִית. לוֹקְחִין הַצֶּמֶר וְשׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּסִיד וְאַחַר כָּךְ מְכַבְּסִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה נָקִי וּמַרְתִּיחִים אוֹתוֹ בְּאֲהָלָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצַּבָּעִין עוֹשִׂין כְּדֵי שֶׁיִּקְלֹט אֶת הָעֵין. וְאַחַר כָּךְ מְבִיאִין דַּם חִלָּזוֹן וְהוּא דָּג שֶׁדּוֹמֶה עֵינוֹ לְעֵין הַתְּכֶלֶת וְדָמוֹ שָׁחוֹר כְּדְיוֹ. וּבָיָם הַמֶּלַח הוּא מָצוּי. וְנוֹתְנִין אֶת הַדָּם לְיוֹרָה וְנוֹתְנִין עִמּוֹ סַמְמָנִין כְּמוֹ הַקָּמוֹנְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצַּבָּעִין עוֹשִׂין וּמַרְתִּיחִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין בּוֹ הַצֶּמֶר עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כְּעֵין רָקִיעַ. וְזוֹ הִיא הַתְּכֶלֶת שֶׁל צִיצִית:

הַתְּכֶלֶת שֶׁל צִיצִית צְרִיכָה צְבִיעָה לִשְׁמָהּ. וְאִם צָבָעָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה. וְהַיּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַצֶּבַע אִם צָבַע בָּהּ מְעַט צֶמֶר לְבָדְקוֹ אִם הוּא יָפֶה אִם לָאו נִפְסָלָה הַיּוֹרָה כֻּלָּהּ. אֲבָל כֵּיצַד יַעֲשֶׂה. לוֹקֵחַ הַצֶּבַע מִן הַיּוֹרָה בִּכְלִי קָטָן וּמַנִּיחַ בּוֹ צֶמֶר שֶׁבּוֹדֵק בּוֹ וְשׁוֹרֵף אֶת שֶׁבָּדַק שֶׁהֲרֵי נִצְבַּע לִבְדִיקָה. וְשׁוֹפֵךְ הַצֶּבַע שֶׁבַּכְּלִי שֶׁבָּדַק בּוֹ שֶׁהֲרֵי טַעֲמוֹ וּפְסָלוֹ. וְצוֹבֵעַ הַתְּכֶלֶת בִּשְׁאָר הַצֶּבַע שֶׁלֹּא נִפְגָּם::

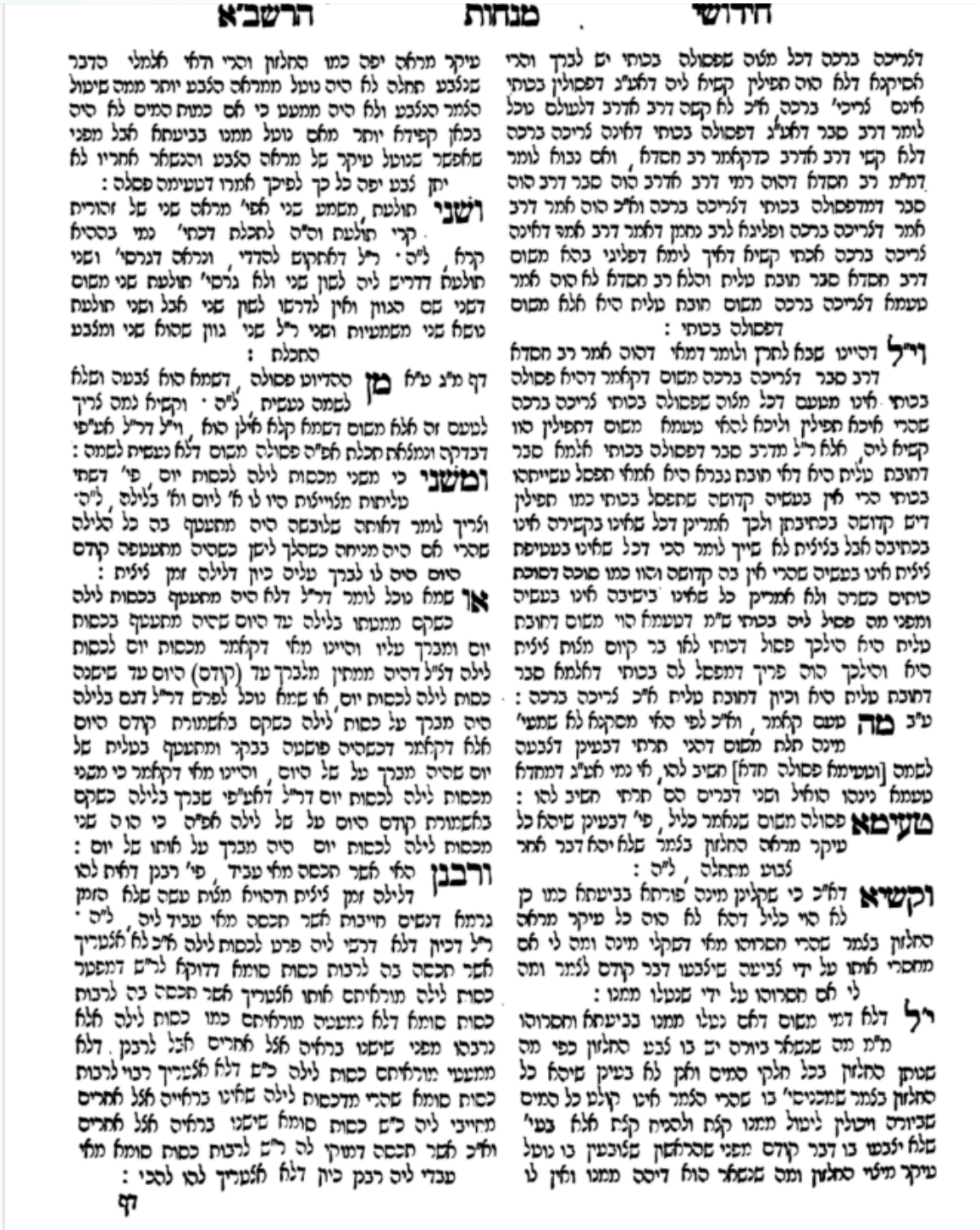

החדושי מנחות הרשב"א

דלריכה ברכה דכל מלוה שפסולה בכותי יש לברך וכרי
הסיקנא דלא הוה תפילין קבוע ליה דתנ"ג דפסולין בכותי
חוכם לריכי ברכה אלא לא קשה דיכא דלעולם טכל
לומר דיכא סבר דתנ"ג דפסולה בכותי דחוכה לריכה ברכה
דלא קשי דיכא דסבר כדקאמר רב חסדא ואם נכוון לומר
דמ"מ רב חסדא דהוה רמי דיכא דאיכא הוה סבר דיכא הוה
סבר דמדפסולה בכותי דלריכה ברכה ואלא הוה אמר דיכא
אמר דלריכה ברכה ופליגא ליה אמתן דאמר דיכא אמר דחוכה
לריכה ברכה אכתי קשיא דאלך ליתא דפליגי בהא מכוח
דיכא חסדא סבר מוכח עלית היא ולכא רב חסדא לא הוה אמר
טעמא דלריכה ברכה מכוח מוכח עלית היא אלא מכוח
דפסולה בכותי :

ויל דהייט שבח לחרן ולומר דמתי דהוה אמר רב חסדא
דיכא סבר דלריכה ברכה מכוח דקאמר דהיא פסולה
בכותי אלא מטעם דכל מלוה שפסולה בכותי לריכה ברכה
שהרי אינה תפילין ואינה להתי טעמא מכוח דתפילין הוי
קשיא ליה אלא ריל מדיכא סבר דפסולה בכותי אלמא סבר
דמוכח עלית היא דלו מוכח נברת היא אמתי תפסל עשייתה
בכותי הרי אין בעשיה קדושה שתפסל בכותי כמו תפילין
דיש קדושה בכתיבתן ולכך אמרינן דכל שאינו בקשירה אינו
בכתיבה אבל בלילית לא שייך לומר שכי דכל שאינו בעשיית
לילית אינו בעשיה שהרי אין בה קדושה ואינו כמו סוכה דסוכת
כוחים בשרה ולא אמרינן כל שאינו בישיבה אינו בעשיה
ומפני מה פסיל ליה בכותי ס"ת דטעמא הוי מכוח דחוכת
עלית היא שילכך פסול דכותי אלא כר קיום מלות לילית
היא ושילכך הוה פריך דמפסל לה בכותי דאלמא סבר :
דחוכת עלית היא וכיון דחוכת עלית ה"ל לריכה ברכה

ע"ב **מה** מעם קאמר ואל"ל אפי' מסקנא לא שמעי'
מינה אלא מכוח דכרי תרתי דבעינן דלבעה
לשמה [וטעמא פסולה חדא] תניא להו, אי נמי אע"ג דממדת
טעמא ניתנו הואיל ואי לריכים שם תרתי תניא להו :

טעימא פסולה מכוח שנאמר כליל, פי' דבעינן שיהא כל
עיקר מראה החלון בלמר אלא יהא דכר אחר
לבוע מתחלה, ל"ה :

וקשיא דמ"ב כי שקלינן מינה פוריתא בביעתא כמו כן
לא אי כליל דכתי לא הוה כל עיקר מראה
החלון בלמר שהרי חסרוהו אלא דשקלי מינה ומה לי אם
מחסרי לאחו על ידי לביעה שילבעו דבר קודם לגמר ומה
לי אם חסרוהו על ידי שנעלו ממנו :

ריל דלא דמי מכוח דאם נעלו ממנו בביעתא וחסרוהו
מ"מ מה שנשאר בידיה יש בו לבע החלון כפי מה
שיוכן החלון בכל חלקי שמים ואין לו בשיון שיהא כל
החלון בלמר שנשבר, בו שהרי הלמר אינו קולע כל שמים
שבידיה ואילו ניטול ממנו קלח ולשים קלח אלא בעי'
שלא יפשו בו דבר קודם שהי שהרחלון שלוכעין בו טוכל
עיקר מילי החלון ומה שנשאר הוא דיפה ממנו ואין לו

עיקר מראה יפה כמו החלון וכרי ולא אלמלי הדבר
שנלבע אחלה לו היה טוכל ממדאה הלבע יותר ממה שיוכל
הלמר הלבע ולא היה ממעט כי אם כמות שהיה לו היה
בכלן קפידא יותר מאם טוכל ממנו בביעתא אבל מפני
שאפשר שיוכל עיקר של מראה הלבע והבאתר אחריו לו
יתן לבע יפה כל כך לפיכך אמרו דטעימא פסולה :

ושני תולעת משמע בני אפי' מראה שני של זהורית
קרי תולעת וה"ה לאחלות דכתי' ומי בפשית
קרן, ל"ה · ריל דאחקום להדדי, ומראה דנרסי' ושני
תולעת דדרים היה לשון שני ולא נרסי' תולעת שני משום
דשני שם הצוון ואין לדרשו לשון שני אבל ושני תולעת
טעמא שני משמעיות ושני ריל שני גוון שהוא שני ומלבע
שני :
שחלת

מן שהדיוט פסולה, דשמת הוא לבעה ושלא
לשמה נעשית, ל"ה · ושקיל נמה לריך
לטעם זה אלא משום דשמת קלא אלין הוא, ויל דריל אע"פי
דבדקה ומלאה שחלת אפ"ה פסולה משום דלא נעשית לשמה :

ומשני כי משני מכשות לילה לכשות יום, פי' דשתי
עליות מלייעות היו ו' ליום ו' בלילה, ל"ה·
ולריך לומר דאותה שלובשה היה מחשכה כה כל הלילה
שהרי אם היה מיחה כשהלך ליצן כשהיה מחשעפה קודם
שהיה היה ו לברך עליה ביון דלילה זמן לילית :

או שמע טכל לומר דריל דלא היה מחשכה כשכות לילה
כשהיה ממשכו בלילה עד היום שהיה מחשכה בשכות
יום ומברך עליו ומיהו מלי דקאמר משכות יום לשכות
לילה דריל דהיה ממתין מלברך עד (קודם) היום עד שיהיה
כשכות לילה לשכות יום, או שמע טכל לפרש דריל דגם בלילה
היה מברך על כשכות יום, ומיהו מלי דקאמר כי משני
משכות לילה לשכות יום דריל דאע"פי שברך בלילה בשעה
בחשמורת קודם היום על של לילה אפ"ה כי היה שני
משכות לילה לשכות יום היה מברך על לותו של יום :

ורבנן הלי לאבר הכשה מלי עביד, פי' רבנן דלא לטו
דלילה זמן לילית ותניא מלות עשה שלא הזמן
גרמה דעשים חייבות לאבר הכשה מלי עביד ליה, ל"ה·
ריל דניחו דלא הכי ליה פרט לשכות לילה מ"ט לא תעשיך
לאבר הכשה הא כשכות יום הכשה שומע דוקא לריש דמשמע
כשכות לילה מוהיחה לותו תעשיך לאבר הכשה הא כשכות
שומע דלא כתיבה כשכות מוהיחה כמו כשכות לילה שלא
נרבתו מפני שיהו ברשות אבל לחרים לבל לרבנן. דלא
ממעטי מוהיחה כשכות לילה כ"ש דלא תעשיך הכי לרבות
כשכות שומע שהרי מדכשכות לילה שהיו ברשות אבל לחרים
מחייבי ליה כ"ש כשכות שומע שיהו ברשות אבל לחרים
ואלא לאבר הכשה דשיך לה ל"ש לרבות כשכות שומע מלי
עבדי ליה רבנן כיון דלא תעשיך הוא לאבר :

דרש"י ז"ל מפרש טעמה פסולה דשמע מינה הראשון כפי פירושו בדרך הראשון,
והכונת המעתיק שסבור פי' הי"ח צ"ע:

אמן מה שפירש"י ז"ל עוד בלשון תוי"ט אמר משום שאמר כלילל תכלת, כל תכלת
במינן כלילל שהוא כל עיקר מראה החלזון בצמר וכו', אינו מובן כלל, דמלשון
זה משמע דלא קאי למיפסל מצד תסרין כוותה אלא מצד תסרין ממשות
מראה הצבע דכלילל תכלת, משמע ליה שהוא כל עיקר מראה החלזון בצמר, וכשדבר
אחר צבוע בה מתחלתה נחלשה כח הצבע, וכשצובע בה פעם שניה לא הוי כל
עיקר מראה החלזון בצמר. וכפי זה לא שייך כלל לחלק בין שצבע בה פעם ראשונה
לשם נסיון לבין שצבע בה פעם ראשונה לשם מצות ציצית, דבין כך ובין כך כיון
שצבע בה פעם אחת נחלש כח הצבע, דאור צביעה כח תמנה טובא, וא"כ מכיון שנחלש כח
הצבע מצביעה ראשונה לשם מצוה. ואם כן מכיון שנחלש כח הצבע בפעם ראשונה
אפשר דבכלילו גוונו מכשיר אפילו שצבע בה פעם שניה, ולרבי יוחנן בן החבאי
עצבע בה פעם ראשונה לשמה פסולה מלצבוע בה פעם שניה, ולרבי יוחנן בן החבאי
דלך מלתא דתנאי דברייתא למלתא שמע מינה, ומאי כתנאי דקאמר. ועוד
קשיא לי, דדברי רש"י ז"ל סתרי אהדדי בתוך כדי דיבור, דרישא דברייתא מעמה
לשם נסיון הוא מעמה דמצוה דפסיל, ובסמכא דיזיק ברייתא משמע
שמאחר כלילל תכלת כפי פירש"י ז"ל, הוי מעמא למיפסל, אפילו הכא דצבעה
הראשונה היתה מעמה דמצוה:

גם בעיקר הדבר מה דהסביר לה רש"י ז"ל, דכשדבר אחר צבוע בה מתחלתה נחלש
כחה, ולא הוי שוב כל עיקר מראה החלזון, אין הסברא מוכנת כלל. דבשלמא
אי תכלת הוי בעיא שיעורא שעיר היה שייר למיר דצמר הצבוע ראשון קולט ומשך
אליו תכלת ואיפסדת לה שיעורא, אבל הוי תכלת לא מציא שיעורא, וא"כ אמאי
לא הוי ככל פעם כל זמן שיכול לצבוע בה כלילל תכלת, והוא שיש לומר דצבעיה
ראשונה מישך וקולט כל עיקר שורש מראה התכלת. ומהדחה לי שכן בארי במחות הגדפס מחדש המיחס
להחשב"א ז"ל. אבל באמת כפי הנראה לעין הוא דבר מתמיה לומר כן, דהם הסבע
הצבע החמה והאיתעבד קלם בה ל"א שמשתתין אמר בהיותה קלוט ומשך אליו כל
הצבע, והשם שבהיותה נשאבים מים פשוטים, ואצייעת התכלת היתה עבע חמה
כראמרי', דהיינו בהיותה עדיין בים, מיהו הוי גם בצבע חמה נראה בחוש
שמתי מעמך וקלים הצבע בפעם ראשונה, ישאפילו שניה ושלישית צובעת

במראה יפה וחזקה כבפעם ראשונה, ולא התכהה מראיתה כלל, ואיך שייר לומר דלא
הוי כלילל תכלת:

ועל"ן בן נראה, דבקושטא בריית זו מעמה בכללות פסולה כמו שמעמה פעם בפרישה תרי אנפי חזיא,
דהמה דמעמה פעם בכוותה, וחזיא, דהמה דמעמה פעם בכוותה, הוא כראיתא והוא כראיתא, ואי דמעמה פסולה ממעם דהמה דמעמה פעם בכוותה,
הוא מיד בפעם ראשונה דמעמה כל כך הרבה עד שפעם הראשונה לגמרי, ואי דמעמה פסולה ממעם דפעם בעצם
מראיתה, היינו דמעמה כל כך הרבה עד שפעם הראשונה מראיתה. וזה הוא ביאור
הברייתא, מעמה הן שמעמה ופעם בכוותה שכהן נמי לשם נסיון, הן לשמה אלא שמעמה כל כך הרבה עד שפעמה והכהה מראיתה, משום שאמר כלילל
תכלת, דמשמע שתחילת בכל כוותה לשמה בלי תערובות כוותה שניה, ושתחילת בכל
עיקר מראיתה, אבל כל שעירב בה כוותה שניה, או שפעם מראיתה והכהה תעמדה
בן גמליאל. רבי יוחנן בן החבאי אומר, אפילו מראה שניה כשרה, ואפילו כל
שהמעמה היתה לשמה, הגם שהיתה בהתערובות כוותה שניה דלסיון, ואפילו מעמה
כל כך עד שפעם עצם מראיתה והכהה מראיתה בהתערובות כוותה שניה מראה מעיקר מראיתה,
כשרה, משום שאמר ושני תולעת, משמע שני, לומר הן בהתערובות שני
בתכלת (נמנים פ"א מ"ג)

ולפי מה שהתבאר, במעמה דלשמה לחודא לא פגם עצם מראיתה למטה ממראה מראיתה כולי עלמא
לא פליגי דכשרה, וכפגם עצם מראיתה למטה ממראה מראיתה כולי עלמא לא פליגי דפסולה, ובמעמה דלסיון לחודא אע"ג דלא הכהה מראיתה
כולי עלמא לא פליגי דפסולה, כי פליגי במעמה דלשמה ושלא לשמה אע"ג דלא
פגם עצמם מראיתה, אי בפגם עצם מראיתה תעמדה במדרגת מראה שניה מעיקר
מראיתה, לרבי חנינא בן גמליאל פסולה משום דלא קיימן בה כלילל תכלת ולרבי
יוחנן בן החבאי כשרה, והיינו דלבתר דמסיק דמסיון מה טעם קאמר מה טעם
מעמה פסולה, משום דמעיון צבעה לשמה, כדאמרן, דאמשמעינן דאפילו כי איכא
נמי בהמעמה לשמה, כיון דאיכא ג' כ לסיון פסולה קאמר עלה כתנאי, ושמעתין
אתיא ככללי חנינא בן גמליאל, דאלי לרבי יוחנן בן החבאי כשרה:

(נמנים פ"א מ"ג)

במדבר רבה, 4:13

וְעוֹד בָּאָרוֹן נֶאֱמַר בּוֹ: כְּלִיל תְּכֵלֶת, מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכֻלָּם כְּלִיל תְּכֵלֶת, לָמָּה, שֶׁהוּא חָשׁוּב מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר (משנה אבות ד-יג): שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה, וְכֶתֶר כְּהֻנָּה, וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן. מַעֲשֵׂה הָאָרוֹן כְּנֶגֶד בַּעֲלֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵם סְפוּנִים, שֶׁלְּכָךְ כָּתַב: מִלְּמַעְלָה, שֶׁכָּל הַזּוֹכֶה לְתוֹרָה כְּאִלּוּ זוֹכֶה לְמַלְכוּת וּכְהֻנָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ח, טו): בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וגו'.

תרגום יונתן, שמות 15:18

ה' יִמְלֹךְ לְעָלָם וָעֶד (שמות טו:יח): אִיתוּ נִיתַּן כְּלִיל דִּרְבוּ בְּרֵישׁ פְּרוֹקַן דְּהוּא מַעֲבִיר וְלָא עָבַר דְּהוּא מַחֲלִיף וְלָא חָלִיף דְּדִילֵיהּ הוּא כְּלִיל מַלְכוּתָא וְהוּא מָלֶךְ מַלְכִין בְּעָלְמָא הָדֵין וְדִילֵיהּ הוּא מַלְכוּתָא לְעַלְמָא דְּאָתֵי וְדִילֵיהּ הִיא וְהַוְיָא לְעָלְמֵי עַלְמִין